

спрямувати фахівця на самопізнання, самовдосконалення, реалізуючи у такий спосіб особистісно зорієнтований підхід до освіти.

Література

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: Навч. посіб. – К.: Либідь, 1998. – 560 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Навч. - метод. вид. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
3. Камю А. Сочинения: В 5-ти т. – Х.: Фолио, 1997, – Т.2: Миф о Сизифе. Недоразумение. Письма к немецкому другу. – 527 с.
4. Сковорода Г.С. Пізнай в собі людину / Пер. М. Кашуба; Пер. поезії В. Войтович – Львів: Світ, 1995. – 187 с.
5. Сухомлинский В.А. Избранные сочинения: В 3 т. – М.: Педагогика, 1981. – Т. 3: Мудрая власть коллектива. – с. 205-394.
6. Ушинский К.Д. Избранные педагогические сочинения: В. 2-т. Т. 1 / Под ред. А.И. Пискунова. – М.: Педагогика, 1978. – 557 с.
7. Юркевич П.Д. Философские произведения. – М.: Правда, 1990. – 670 с.

УДК 378.064.2: 7.071.2

Кокарева Е.О.

РОЗВИТОК НАВИЧОК НЕВЕРБАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ У СТУДЕНТІВ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ У ПРОЦЕСІ ЇХ ДИРИГЕНТСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

В данной статье изучается проблема развития навыков невербального общения у будущих учителей музыки. Автором рассмотрена сущность и содержание ключевых понятий, очерчены пути развития навыков невербального общения студентов на занятиях по хоровому дирижированию.

В статье предложены этапы и виды работы, которые содействуют развитию у студентов навыков невербального общения, выделены и описаны виды самостоятельной работы для развития навыков невербального общения студентов и специальные задания и упражнения, в большинстве для самостоятельной работы и дальнейшей проверки на занятиях.

Ключевые слова: невербальные способы общения, развитие навыков невербального общения, занятия по хоровому дирижированию.

In this article the problem of development of un verbal intercourse skills is examined for future music masters. An author is consider essence and maintenance of key concepts, outline the ways of development of un verbal intercourse skills of future teachers during the choral conducting.

It is found out, that a future conductor or teacher must purchase skills of un verbal intercourse successfully to carry out the professional functions,. The Un verbal means of intercourse we understand as un verbal forms such as gestures, mimicry, visual contact, pose, gait, case statement, distance observance and others.

The stages of work which assist to development of the students un verbal intercourse skills (armament of students by the certain volume of theoretical knowledge about un verbal intercourse; an increase of students' knowledge about it's methods and organization; the development of students positive motivation in mastering of un verbal intercourse means; practical work on studies) are offered in the article.

For realization of the noted stages it is designated the types of work for teachers and students in a context of this problem (preparation of abstracts and lectures on themes which related to un verbal intercourse; the permanent analysis of un verbal intercourse skills which are used by other ones; the realization of conversations, discussions on the themes of students and teachers un verbal

conduct; the analysis of un verbal intercourse skills of professional conductors, music teachers of general schools and others).

In the article the types of independent work for development of un verbal intercourse skills of students are distinguished and described, the special tasks and exercises are distinguished, in majority for independent work and further verification on studies.

The prospect of further researches consists in the search of new forms and methods of the un verbal socializing with the purpose to raise professional level of future teacher, choir-master.

Keywords: the un verbal intercourse skills, development of un verbal intercourse skills, studies on choral conducting.

Однією з актуальних проблем сучасних вищих навчальних закладів є забезпечення високого рівня професіоналізму майбутнього фахівця. Вирішення окресленого питання можливе завдяки активізації творчого потенціалу студентів, виявлення оптимальних умов їх професійної підготовки. Для майбутніх учителів музики важливим є рівень їх диригентської підготовки, адже їх професійна діяльність передбачає вокально-хоровий розвиток школярів у процесі виконання спеціальних вправ, розспівок, вивчення пісень, організації та керівництва вокальних та хорових гуртків тощо.

У сучасних ВНЗ на музично-педагогічних факультетах навчання диригуванню зводиться в основному до освоєння прийомів тактування, показу відтінків, вступів і технічних моментів виконання. Ні на заняттях, ні для самостійного опрацювання не передбачається ціленаправлена робота з розвитку навичок невербального спілкування у студентів. У результаті більшість з них мають поверхневі знання про специфіку невербального спілкування майбутнього вчителя музики у процесі вокально-хорової діяльності, відчувають труднощі при виборі невербальних засобів спілкування на заняттях, що може стати проблемою в їх майбутній професійній діяльності. Вирішення окресленої проблеми ми вбачаємо у спеціальній спрямованості занять, яка передбачає цілеспрямовану та систематичну роботу на них з розвитку навичок невербального спілкування.

У наукових працях (В.Лабунська, В.Морозов, А.Піз та ін.), висвітлені теоретичні та практичні аспекти розвитку навичок невербального спілкування майбутніх учителів музики. Науковці наголошують, що невербальна інформація передається експресивною поведінкою за допомогою виразних рухів. Жестикуляція людини, поєднуючись з мімікою, включає в себе великий виразний потенціал. Питання важливості невербального спілкування, необхідності розвитку його навичок для майбутніх диригентів висвітлюють в своїх працях такі вчені, як Л.Андреєва, О.Апраксина, С.Казачков, І.Мусін, К.Птиця та ін.

Проблема розвитку навичок невербального спілкування в процесі диригентської підготовки студентів музично-педагогічних факультетів не є новою у системі освіти, проте вона залишається актуальною і невирішеною повною мірою: не вистачає достатньої практичної розробленості питання у методичній літературі, озвученій проблемі на заняттях з хорового диригування і у всьому циклі хормейстерських дисциплін поки не приділяється належної уваги. Потребують уточнення цілі, методи, засоби розвитку навичок невербального спілкування у студентів.

Мета статті – на основі вивчення науково-методичної літератури розкрити сутність та зміст ключових понять та окреслити шляхи розвитку навичок невербального спілкування майбутніх учителів музики на заняттях з хорового диригування.

У науково-методичних джерелах засоби спілкування поділяють на вербальні та невербальні. Вербальне – це спілкування за допомогою мови, що є найбільш досконалою формою спілкування.

Невербальні засоби спілкування (від латів. *verbalis* – словесний) – несловесні форми – жести, міміка, пантоміміка, інші виразні рухи, що слугують людині засобом спілкування [8, с. 400]. Невербальне спілкування не передбачає використання звукової, природної мови в якості засобів спілкування, це позамовні форми та засоби передачі інформації.

Мова жестів – природня, вона має найбагатшу життєву основу, спирається на життєві асоціації [4, с. 20]. Фундаментом мови жестів у процесі диригування є загальноприйняті прийоми і навички, що історично склалися. Вони покликані вирішувати елементарні технічні

завдання, пов'язані з управлінням хоровим колективом. Диригент, аби успішно здійснювати свої професійні функції, повинен вміти керувати своїми діями. Здатність до самоуправління і доцільної саморегуляції дій є визначальним чинником його професіоналізму.

У зв'язку з вищесказаним виникає питання, поставлене ще І.Мусінім [5, с. 5]: “Як перевести всю сутність музичної матерії, звернену до форми особистісного контакту диригента окремо з кожним музикантом, на мову умовних рухових знаків-символів, здатних викликати безодню найрізноманітніших асоціацій та уявлень, відтворивши з мовчазних ієрогліфів партитури живу плоть музики”.

Мануальні засоби (мова жестів) диригента мають таку силу впливу і так переконливо передають наміри диригента, що можуть повністю замінити будь-які словесні пояснення. Їх особливою перевагою як засобу спілкування диригента з виконавцями є “інтернаціональність”, вони не потребують перекладу. Широко відомі такі жести, як “запрошувальний” або “пропонуєчий”, “вказувальний”, жест “уваги”, “прохання” та ін. [6, с. 305].

В.Живов [2] виділяє в диригуванні дві системи жестів. Перша – це управління “за допомогою рук” (жести), зовнішня рухова діяльність. Друга – різноманітні форми експресивних проявів (міміка, хода, постановка корпусу, дотримання дистанції та ін.) – творча інформація. Відображаючи найтонші музичні нюанси, нескінченну гаму емоцій і настроїв, виразні рухи допомагають зрозуміти і уточнити дійсний сенс переданої диригентом інформації.

Для вдосконалення техніки диригування важливим невербальним компонентом спілкування є міміка, яка відіграє особливу роль в передачі інформації. Міміка говорить про емоційно-образний сенс музичної фрази, інтонації або слова. Найчіткіша і найтонша жестикуляція при нерухомій масці обличчя не дасть потрібного художнього ефекту [3, с. 23]. Виділяють шість основних емоційних мімічних станів (радість, гнів, страх, здивування, відраза і смуток). Ми погоджуємося з Л.Андреєвою [1], що під час диригування міміка диригента може багато про що “сказати” хору, допомогти в створенні образу, вона допомагає диригентові зробити виконання виразнішим, оскільки часто за допомогою рук неможливо показати усі деталі твору.

Важливим невербальним засобом спілкування, що нерозривно пов'язаний з мімікою, є погляд або візуальний контакт. За допомогою візуального контакту передаються найточніші сигнали диригента хоровому колективу, учителя музики – школярам. Виразний погляд неодмінно повинен супроводжувати кожну репетицію та виступ, кожен початок фрази і закінчення музичної побудови [9, с. 11].

Наступним компонентом невербального спілкування є характеристики голосу, які створюють образ людини, сприяють розпізнаванню його індивідуального психічного стану (висота, гучність, тембр голосу, сила наголосу, швидкість мовлення, включення в мовлення пауз тощо.) Засобами невербального спілкування, що несуть важливу інформацію є також поза, жести, хода (постава, стрункість або сутулість, звички певним чином стояти, сидати, пересуватися).

Велике значення для диригента має правильна постановка корпусу, яка полегшує його роботу, забезпечуючи повну свободу дій. Плечі диригента завжди повинні зберігати своє природне, спокійне положення: їх не слід піднімати, ними надмірно рухати. Стійке положення корпусу при диригуванні створює і позиція ніг, що забезпечує міцну і пружну опору [9, с. 15].

Положення голови диригента дає йому можливість безперервного зорового контролю виконання, тому голову не слід опускати, це буде приховувати від виконавців обличчя та очі диригента, що виражають його творчі задуми. Робота рота диригента також має величезне значення, по-перше, для точного і одночасного вступу хору (за допомогою артикуляційного апарату), по-друге, рот диригента, разом з грудною кліткою, повинен безперервно брати участь в показі дихання перед новим вступом кожної партії хору [9, с. 14]. Руки диригента – центральна частина його диригентського апарату. За допомогою системи рухів, руки умовно відтворюють музичні твори. Рухи рук диригента мають бути природними, зрозумілими і виразними [7, с. 36-37].

Важливою думкою для диригентської підготовки студентів є те, що вона має бути спрямована не на заучування жестів, а на розвиток здібностей, що лежать в основі невербальних засобів спілкування [7, с. 25]. Формальне освоєння прийомів диригентської техніки само по собі не розвиває необхідних невербальних здібностей і якостей. Для формування таких якостей як м'язова свобода, виразність, навички керівництва виконанням і розвитку здібностей, необхідних для перетворення технічних прийомів мануальної техніки на засіб активної дії на виконавців та ін., необхідна спеціальна спрямованість занять [7, с. 14]. Тому завданням для студентів буде формування у себе тих якостей і здібностей, завдяки яким вони зможуть знайти і виконати той чи інший технічний або виразний прийом диригування.

Для розвитку у студентів навичок невербального спілкування, на нашу думку, необхідні такі етапи роботи: озброєння студентів певним обсягом теоретичних знань про невербальне спілкування в процесі хорової діяльності;

підвищення знань студентів про методiku і організацію невербального спілкування як в хормейстерській діяльності, так і на уроці музики; розвиток у студентів позитивної мотивації в освоєнні засобів невербального спілкування; постійна практична робота студентів з розвитку навичок невербального спілкування.

Для реалізації зазначених етапів можна запропонувати такі види роботи для викладачів та студентів: написання доповідей на теми, що пов'язані з невербальним спілкуванням учителя музики, майбутнього хормейстера з метою виділення основних засобів невербального спілкування, які студенти будуть намагатися використовувати; постійний аналіз невербальних засобів спілкування, які використовують викладач з диригування, керівник хору, однокурсники та студенти старших курсів на конкурсах з хорового диригування, на репетиціях хору при вивченні програм з державних іспитів тощо; проведення бесід, дискусій з метою аналізу невербальної поведінки студентів та викладачів; аналіз невербальних засобів спілкування, якими користуються професійні диригенти (на концертах, конкурсах), учителя музики загальноосвітніх шкіл (під час проходження педагогічної практики тощо) та ін.

Ефективними, на наш погляд, є наступні види самостійної роботи з розвитку навичок невербальної поведінки в процесі підготовки до занять з хорового диригування:

1. Самостійний детальний попередній аналіз хорових творів з метою виявлення необхідності і доцільності використання тих чи інших невербальних засобів.

2. Виявлення взаємозв'язку використання невербальних засобів з характером, образами, засобами музичної виразності творів.

3. Відпрацювання виділених невербальних засобів у конкретних хорових творах.

4. Диригування перед дзеркалом чи, при можливості зробити відеозапис домашньої роботи та проаналізувати правильність використання самостійно визначених невербальних засобів (чи відповідають вони характеру твору, його конкретним фрагментам, частинам, кульмінаціям) та при необхідності їх відкорегувати.

Оскільки заняття з хорового диригування є підготовчою ланкою до роботи з хором колективом, то студентам-випускникам можна рекомендувати при підготовці до занять розробляти план-конспект уявної хорової репетиції, де потрібно глибоко продумати та практично відпрацювати невербальні засоби, які вони планують використовувати (як вийти до хору (постава, міміка, хода, погляд, дистанція), які жести, інтонації використовувати під час репетиції тощо).

На розвиток навичок невербального спілкування позитивно впливає виконання спеціальних завдань та вправ, в більшості для самостійної роботи та подальшої перевірки на заняттях, наприклад, охарактеризувати невербальні прояви людей по малюнку, зображувати певні задані емоції обличчям та ін.

Вправи для виконання озвучених завдань можна запропонувати такі: робити розминку м'язів (наприклад, надуті губи, опустити куточки губ, посміхнутися, підняти брови, опустити брови, нахмурити брови, наморщити ніс); дивлячись в дзеркало, строїти гримаси, передаючи мімікою різні емоції: здивування, страх, гнів, радість та ін.; працювати над розвитком виразності жестів (уявити та показувати різноманітні жести, наприклад,

“віддай”, “йди”, “я не знаю”); працювати над текстами хороших творів (ретельно вимовляти слова в повільному темпі; повторювати слова, що важко промовляти; передавати одним і тим же текстом різні інтонації: питання, зневагу, твердження, сумнів, прохання, наказ, жаль, розчарування, здивування і тощо, розставляти цезури; добиватися кульмінації за допомогою збільшення сили звуку та ін.).

Врахування описаних видів самостійної роботи та роботи на заняттях за певними етапами, виконання спеціальних завдань та вправ допомагає розвивати навички невербального спілкування та сприяє підвищенню професійного рівня як майбутнього учителя музики, так і майбутнього хормейстера.

У підсумку можемо зазначити наступне: розвиток навичок невербального спілкування – одна з найважливіших сторін підготовки сучасного учителя музики і керівника хору, тому зазначена діяльність повинна займати відповідне місце в процесі його навчання на музично-педагогічному факультеті. Наше дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми розвитку навичок невербального спілкування у студентів музично-педагогічного факультету. Перспектива подальших досліджень полягає у пошуку нових форм і методів невербального спілкування з метою підвищення професійного рівня майбутнього учителя, хормейстера.

Література

1. Андреева Л.М. Методика преподавания хорового дирижирования / Л.М.Андреева. – М.: Музыка, 1969. – 120 с.
2. Живов В.Л. Методика управлением хором / В.Л.Живов. – М., 2003. – 321 с.
3. Ершов П.М. Режиссура как практическая психология / П.М.Ершов. – М.: Искусство, 1972. – 343 с.
4. Капнадзе Л.А., Красильников Е.В. Жест в разговорной речи / Л.А.Капнадзе, Е.В.Красильников // Русская разговорная речь. – М.,1973. – С.138–147.
5. Мусин И.А. О воспитании дирижера: очерки / И.А.Мусин. – Л.: Музыка, 1987. – 247 с.
6. Немов Р.С. Психология / Р.С.Немов. – М.: Просвещение, 1995. – 576 с.
7. Немыкина И.Н. Основы музыкальной педагогики / И.Н.Немыкина. – Екатеринбург: УГПИ, 1993. – 64 с.
8. Психологический словарь / Под ред. П.С.Гуревича. – М.: ОЛМА Медиа Групп, ОЛМА ПРЕСС Образование, 2007. – 800 с.
9. Решетников П.Е. Нетрадиционная технологическая система подготовки учителей: Рождение мастера / П.Е.Решетников. – М.: ВЛАДОС, 2000. – 304 с.

УДК 378.016

Цяо Лінь

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТЕМБРОВО-СЛУХОВИХ УЯВЛЕНЬ В ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

В статье раскрыты особенности формирования темброво - слуховых представлений в процессе вокальной подготовки учителей музыки. Несмотря на значительное количество исследований в области вокальной подготовки студентов специального исследования, направленного на раскрытие проблемы формирования темброво - слуховых представлений будущих педагогов-музыкантов в настоящее время не проводилось. Такая направленность вокального обучения студентов обеспечивает полноценный процесс формирования, воспитания и развития будущих педагогов- музыкантов. Целенаправленное формирование темброво-слуховых представлений основывается на обеспечении взаимосвязи слухового развития и вокальных навыков, и предусматривает специально организованный учебный процесс, особенностью которого является педагогическая направленность студентов к поиску соответствия между темброво-слуховой и певческой деятельностью.

Ключевые слова: *темброво-слуховые представления, учитель музыки, вокальная деятельность, слуховое развитие, вокальные навыки.*